

ฝ้ายผูกแขน : วาทกรรม บทบาทและการสร้างสัญลักษณ์ในสังคมอีสาน Cotton Rope for Binding Wrist: Discourses, Roles and Significations in Isan Society

ARTICLE INFO

Article history:

Received 20 DECEMBER 2021

Revised 27 APRIL 2022

Accepted 29 APRIL 2022

Available Online 30 APRIL 2022

กฤษณะ ศรีกกโพธิ์¹, อนุชสกุล ทับแสง²,

อนันต์ศักดิ์ พลแก้วเกษ³, พรชกฤต ศรีบุญเรือง⁴,

พระครูคัมภีร์ธรรมมานุวัตร⁵ และจินดา งามสุทธ⁶

Kritsana Srikokpho¹, Anuchsagoon Tubseang²,

Anantasak Ponkaewkes³, Phacharakrit Sribunrueang⁴,

Phrakrukampeedharammanuwat⁵ and Chinda Ngamsutdi⁶

ABSTRACT

This research aimed to: 1) study discourses, blessings speech in Isarn binding wrist ritual 2) study the role of the cotton thread for binding wrist or Fai Pook Khaen 3) to study the symbolism of the cotton thread in the northeastern society. The results found as follow;

1. There were 2 types of discourses for binding the wrists; 1) the discourse of teachings in Isarn blessing in binding wrist ceremony, and 2) the discourse of the greeting in the ceremony.

2. There were 3 characteristics of the roles of the cotton thread in Isan society; 1) the role of the solution to relieve the grievances, 2) the role of explaining the origin and importance of rituals, and 3) the role in the society norms preservative.

3. There were 3 characteristics for the cotton thread symbolism; 1) creating the sacred symbol, 2) creating sacred symbols through rituals, and 3) creating sacred symbols through the actions of the binders and participants in the ritual.

¹โรงเรียนบ้านโนนปลาแข้ง ตำบลภูเขาทอง อำเภอหนองพอก จังหวัดร้อยเอ็ด ประเทศไทย

Teacher of Ban Non Pla Keng School, Phu Khao Thong Sub-district, Nong Pok District, Roi-et Province, Thailand.

²โรงเรียนโนนแดงประชานุเคราะห์ ตำบลลัมผ่อ อำเภอไทยเจริญ จังหวัดยโสธร ประเทศไทย

Teacher of Non Dang Pracha Nukror, Somporn Sub-district, Thai Chareon District, Yasothon Province, Thailand.

³อาจารย์ประจำสาขาวิชาภาษาไทย คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด ประเทศไทย

Lecturer of Thai Program, the Faculty of Education, Roi-et Rajabhat University, Thailand.

⁴อาจารย์ประจำสาขาวิชาภาษาไทย คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น ประเทศไทย

Lecturer of Thai program, the Faculty of Education, Mahachulalongkornrajavidyalaya University Khon Kaen Campus, Thailand.

⁵อาจารย์ประจำสาขาวิชาภาษาไทย คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น ประเทศไทย

Lecturer of Thai program, the Faculty of Education, Mahachulalongkornrajavidyalaya University Khon Kaen Campus, Thailand.

⁶อาจารย์ประจำสาขาวิชาภาษาไทย คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น ประเทศไทย

Lecturer of Thai program, the Faculty of Education, Mahachulalongkornrajavidyalaya University Khon Kaen Campus, Thailand.

Corresponding author ; E-mail address : –

Cotton thread is a product of Buddhism, Brahmanism and belief in spirits, which affected to Isan society deeply. It is an inheritance of the thinking system, and the beliefs inherited from the past until the present.

KEYWORDS: COTTON ROPE / DISCOURSE / ROLE / SYMBOLISM

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อศึกษาวาทกรรมคำสอนและคำอวยพรในพิธีผูกแขนของสังคมอีสาน 2) เพื่อศึกษาบทบาทของฝ่ายผูกแขนในสังคมอีสาน 3) เพื่อศึกษาการสร้างสัญลักษณ์ในฝ่ายผูกแขนของสังคมอีสาน ผลการศึกษา พบว่า

1. วาทกรรมที่ใช้ในการผูกแขน แบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ ได้แก่ 1) วาทกรรมคำสอนในพิธีผูกแขนของสังคมอีสาน และ 2) วาทกรรมคำอวยพรในพิธีผูกแขนของสังคมอีสาน

2. บทบาทของฝ่ายผูกแขนในสังคมอีสาน แบ่งเป็น 3 ลักษณะ ได้แก่ 1) บทบาทในการเป็นทางออกของการคลายความคับข้องใจ 2) บทบาทในการอธิบายที่มาและความสำคัญของพิธีกรรม และ 3) บทบาทในการรักษาปทัสถานของสังคม

3. การสร้างสัญลักษณ์ในฝ่ายผูกแขน แบ่งออกเป็น 3 ลักษณะ ได้แก่ 1) การสร้างสัญลักษณ์ความศักดิ์สิทธิ์ 2) การสร้างสัญลักษณ์ความศักดิ์สิทธิ์โดยผ่านพิธีกรรม และ 3) การสร้างสัญลักษณ์ความศักดิ์สิทธิ์ผ่านการกระทำของผู้ผูกและผู้เข้าร่วมพิธีกรรม

ฝ่ายผูกแขนเป็นผลผลิตของการนับถือพระพุทธศาสนา ศาสนาพราหมณ์ และความเชื่อเรื่องผี ทำให้ฝ่ายผูกแขนมีอิทธิพลต่อสังคมอีสานมาก และเป็นมรดกในระบบความคิด ความเชื่อที่สืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบันโดยไม่มีวันเสื่อมสูญ

คำสำคัญ: ฝ่ายผูกแขน / วาทกรรม / บทบาท / การสร้างสัญลักษณ์ / สังคมอีสาน

บทนำ

สภาพสังคมปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ท่ามกลางความทันสมัย เทคโนโลยี ที่ก้าวล้ำเข้ามา มีบทบาทต่อวิถีสังคมมนุษย์ ทำให้ค่านิยม ความเชื่อ และวัฒนธรรมประเพณีดั้งเดิมถูกความทันสมัย วัตถุนิยม และการสร้างความหมายใหม่กลืนความเป็นประเพณีนิยมเข้าไปทุกขณะ

ภาคอีสานหรือภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นภูมิภาคที่มีขนาดใหญ่ที่สุดในประเทศไทย การดำรงชีวิตวิถีสังคมภาคอีสาน สะท้อนให้เห็นถึงวัฒนธรรมที่หลากหลายผ่านสภาพชีวิต สังคม และสิ่งแวดล้อม ที่มีคติความเชื่อ และค่านิยมของสังคมเป็นเครื่องหล่อหลอม ควบคุม และกำหนดพฤติกรรมของคนในสังคมภาคอีสาน ตั้งแต่เกิดจนกระทั่งเสียชีวิตให้ไปในทิศทางเดียวกัน ซึ่งล้วนเป็นวิถีทางที่เกิดจากการดำรงชีวิตประจำวัน

การนับถือศาสนาในสังคมอีสานเป็นศาสนาที่ผสมผสานระหว่างศาสนาพุทธ ศาสนาพราหมณ์ และศาสนาผี ซึ่งมีบทบาทต่อสังคมอีสาน เป็นส่วนหนึ่งในการสร้างสรรค์วัฒนธรรมจากอดีตจนถึงปัจจุบัน และดำรงรักษาวัฒนธรรม เช่น ฮีต 12 คอง 14 “ชุมชนชาวอีสานนั้นมีลักษณะของความเชื่อที่เป็นการผสมผสานระหว่างพุทธศาสนาแบบชาวบ้านและความเชื่อเรื่องผี ซึ่งแสดงออกในรูปของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ สัญลักษณ์ และตัวบุคคล โดยพิธีกรรมและประเพณีที่เกี่ยวข้องกับผีจะแสดงออกในลักษณะของการ เช่น สรงขวัญ ไม่ว่าจะเป็นผีแบบดีหรือผีแบบร้าย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้เกิดความสุขสงบในการอยู่ร่วมกัน ของคนในชุมชน อีกทั้งยังเป็นการบำบัดรักษาโรค แต่พิธีกรรมและประเพณีที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา จะแสดงออกในรูปของสัญลักษณ์แห่ง

ความดีงาม เป็นที่พึงทางจิตใจ เป็นหนทางแห่งการหลุดพ้น อันเป็นส่วนสำคัญที่คนในชุมชนยึดถือและปฏิบัติ” ซึ่งสิ่งเหล่านี้ยังถือเป็นบรรทัดฐานทางสังคมเสมือนเป็นกฎหมายของชาวบ้าน โดยใช้ผ่านความเชื่อ วาทกรรม พิธีกรรมในสังคม (ปิยลักษณ์ โพธิวรรณ, 2559)

สังคมอีสานมีความเชื่อเกี่ยวกับ “ขวัญ” ซึ่งเชื่อว่าขวัญเป็นส่วนหนึ่งในร่างกายมนุษย์หรือทางพุทธศาสนาเรียกว่า อากาโร 32 หากบุคคลใดมีความเจ็บป่วยด้วยสาเหตุใดก็ตาม คนอีสานจะมีพิธีเรียกขวัญหรือ “ลู่ขวัญ” เพื่อให้สร้างกำลังใจให้เข้มแข็ง และสามารถต่อสู้กับความเจ็บป่วยได้ การผูกแขนเป็นส่วนหนึ่งที่สำคัญในพิธีลู่ขวัญ เนื่องจากหมอสูดขวัญและบุคคลที่เข้าร่วมพิธีลู่ขวัญจะใช้ฝ้ายผูกแขนที่ผ่านพิธีกรรมดังกล่าว ผูกที่ข้อมือของผู้รับการเรียกขวัญ เพื่อเป็นสัญญาณที่เป็นรูปธรรมว่า บุคคลได้รับการเรียกขวัญแล้ว

ฝ้ายผูกแขน เป็นคติความเชื่อในสังคมอีสานที่สืบทอดทางการนับถือศาสนา (พุทธ พราหมณ์ ผี) ชาติพันธุ์ ภาษา และวัฒนธรรม เชื่อมโยงกับสภาพวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ที่ปะปนอยู่กับความสุข ความทุกข์ ความนึกคิดในการค้นหาทางออกให้กับตนเองในแต่ละวัน และเป็นสัญลักษณ์ของความเป็นศิริมงคล และการบำบัดความเป็นอัปมงคล ซึ่งการผูกข้อมือเป็นวัฒนธรรมระดับครอบครัว ระดับเครือญาติ และชุมชนที่สร้างความใกล้ชิดสนิทสนม ความรักความอบอุ่นได้เป็นอย่างดี ในเชิงจิตวิทยา ฝ้ายผูกแขนถือว่าการสร้างเสริมพลังด้านบวก เพื่อสร้างความเชื่อมั่น และมั่นคงในการก้าวเดินของชีวิต แสดงให้เห็นบทบาทของฝ้ายผูกแขนต่อวิถีชีวิตของคนในสังคมอีสาน เช่น บทบาทเป็นเครื่องระลึกถึงกัน บทบาทเป็นกุศโลบายให้เข้าถึงความดี บทบาทเป็นเครื่องมือจัดระเบียบและธำรงสังคม ฯลฯ ซึ่งก่อนฝ้ายผูกแขนจะมีบทบาทต่อวิถีชีวิตในสังคมอีสาน ฝ้ายผูกแขนอาจเกิดจากการสร้างสัญญาณให้ฝ้ายผูกแขนเป็นฝ้ายศักดิ์สิทธิ์ ผ่านมิติเชิงอำนาจเหนือธรรมชาติ ฉะนั้น “ฝ้ายจึงเป็นวัตถุพิธีที่สำคัญสำหรับการผูกแขน มีการประกอบสร้างฝ้ายผูกแขนให้เป็นฝ้ายศักดิ์สิทธิ์ คือความศักดิ์สิทธิ์ของฝ้ายในมิติที่มาจากพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ ความศักดิ์สิทธิ์ของฝ้ายในมิติของผู้เสกสร้าง ความศักดิ์สิทธิ์ของฝ้ายในมิติของคำเรียกขาน ที่ให้ความหมายผ่านถ้อยคำภาษา ซึ่งบุคคลเมื่อได้รับการผูกแขนจากฝ้ายดังกล่าวย่อมเกิดความมั่นใจ ว่าเมื่อฝ้ายศักดิ์สิทธิ์ถูกมัดที่ข้อมือของตนเมื่อใดก็หมายความว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์เริ่มทำงานในการปกป้องคุ้มครองรักษา” (พงศ์วัช จรุงจิตวิวัฒน์ และคณะ, 2560)

“ฝ้ายผูกแขนใช้ด้ายดิบหลายเส้นมารวมกันเข้า แล้วจึงตัดให้ยาวพอเหมาะแก่กับข้อมือ มีการผูกปมไว้ตรงกลาง เรียกว่าปมคาถาอาคม ฝ้ายผูกแขนคนอีสานเชื่อว่าไม่ใช่ฝ้ายทั่วไปธรรมดา แต่เป็นฝ้ายที่คนอีสานให้ความเคารพนับถือเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะฝ้ายผูกแขนที่พระสงฆ์ที่เราเคารพศรัทธา รวมทั้งบุพการี คนอีสานจะเก็บรักษาเสมือนท่านเหล่านั้นอยู่ใกล้ชิดกับตนเองอยู่ตลอดเวลา (สำลี รักสุทธี, ม.ป.ป) ดังนั้นผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาวาทกรรม บทบาทและการสร้างสัญญาณที่ปรากฏในฝ้ายผูกแขนในบริบทสังคมอีสาน โดยอาศัยกรอบแนวคิดทฤษฎีวาทกรรม (Discourse) ของ Foucault (2019 อ้างถึงในไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2554) บทบาทหน้าที่ทางจิตวิทยา (Role Theory) ของ Bascom (1966 อ้างถึงในศิริพร ณ ถลาง, 2552) และสัญวิทยา (Sign) Barthes (1970 อ้างถึงในกาญจนา แก้วเทพ, 2542) ในการศึกษาวิเคราะห์ ซึ่งการใช้กรอบแนวคิดดังกล่าวจะแสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญาในการสร้างจิตวิทยาผ่านความเชื่อความสำคัญของความเชื่อซึ่งผลการศึกษจะทำให้เห็นคุณค่าของฝ้ายผูกแขนต่อสังคมอีสานมากยิ่งขึ้น

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาวาทกรรมคำสอนและคำอวยพรในพิธีผูกแขนของสังคมอีสาน
2. เพื่อศึกษาบทบาทของฝ้ายผูกแขนในสังคมอีสาน
3. เพื่อศึกษาการสร้างสัญญาณในฝ้ายผูกแขนของสังคมอีสาน

วิธีดำเนินการวิจัย

กลุ่มเป้าหมายและผู้ให้ข้อมูล

1. กลุ่มเป้าหมาย

กลุ่มเป้าหมายประกอบด้วยคนที่ตั้งถิ่นฐาน และมีภูมิลำเนาจังหวัดร้อยเอ็ด เป็นตัวแทนของคนอีสาน เนื่องจากมีพระสงฆ์และและปราชญ์ชาวบ้านที่มีชื่อเสียงในการประกอบพิธีเกี่ยวกับการทำผ้ายผูกแขน ผู้วิจัยจึงเลือกเป็นกลุ่มเป้าหมายในการวิจัยครั้งนี้โดยไม่จำกัดเพศและความรู้ เป็นผู้ถ่ายทอดประสบการณ์ทางวัฒนธรรมของตนเกี่ยวกับวาทกรรม บทบาท และการสร้างสัญลักษณ์ในผ้ายผูกแขนของสังคมอีสาน

2. ผู้ให้ข้อมูล

ผู้ให้ข้อมูล ได้แก่ พระสงฆ์และปราชญ์ชาวบ้าน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยสร้างขึ้นเองโดยมีลักษณะเป็นแบบสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง (Non –Structured Interview) เป็นการพูดคุยสนทนาอย่างอิสระ ซึ่งผู้สัมภาษณ์ไม่ได้ตั้งคำถามหรือเตรียมเนื้อหาไว้ล่วงหน้า เพียงแต่กำหนดประเด็นของการสัมภาษณ์ไว้ ดังนี้

1. ความเชื่อและพิธีกรรมในชุมชน
2. ผ้ายผูกแขนและพิธีกรรมการผูกแขนในชุมชน

การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. สืบค้นแหล่งข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับผ้ายผูกแขนและพิธีกรรมผูกแขน โดยสำรวจด้านเอกสาร ตำราวิชาการทั่วไปที่เขียนถึงประเพณี และพิธีกรรมในสังคมอีสาน และ 2) สืบค้นแหล่งข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับพื้นที่กลุ่มเป้าหมายที่เกี่ยวข้อง และดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม โดยการสัมภาษณ์ปราชญ์ชาวบ้าน หรือผู้มีความรู้ ประกอบด้วย พระสงฆ์ และปราชญ์ชาวบ้าน โดยเก็บรวบรวมข้อมูลระหว่างวันที่ 3 กุมภาพันธ์ 14 กุมภาพันธ์ และ 15 มีนาคม 2563

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยใช้วิธีการพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) ตีความจากข้อมูลผู้ให้สัมภาษณ์ตามวัตถุประสงค์ในการรอบแนวคิดทฤษฎีวาทกรรม บทบาท และสัญลักษณ์ ดังนี้

1. วิเคราะห์ตีความวาทกรรมคำสอนและคำอวยพรในพิธีผูกแขน
2. วิเคราะห์ตีความบทบาทของผ้ายผูกแขน
3. วิเคราะห์ตีความการสร้างสัญลักษณ์ในผ้ายผูกแขน

ผลการวิจัย

1. วาทกรรมคำสอนและคำอวยพรในพิธีผูกแขนของสังคมอีสาน

1.1 วาทกรรมคำสอนในพิธีผูกแขนของสังคมอีสาน

พบว่าวาทกรรมคำสอนที่ใช้ในการผูกแขนของสังคมอีสาน มี 2 แบบ ได้แก่

1. **วาทกรรมคำสอนเชิงพุทธปรัชญา** เป็นคำสอนที่สอดคล้องกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนา ให้แนวทาง วิถีชีวิต โดยมุ่งเน้นไปที่การเตือนใจ ข้อคิดในการดำเนินชีวิต และการแก้ไขพฤติกรรม นอกจากความมุ่งหมายดังกล่าวแล้วยังส่งผลต่อสังคมในวงกว้างอีกด้วย นั่นคือ สังคมเกิดความสงบสุข สามัคคี รักใคร่ปรองดอง เช่น พระวาจาธรรม 4 สังคหวัตถุ 4 ธรรมมีอุปการะมาก เป็นต้น

ตัวอย่างเช่น

“อ้ายกวดหนี่ อ้ายกวดหนี่ ดีกวดเข้า ดีกวดเข้า สาธุเด้อ คุณพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์

ให้มาชักสมชักษา มื่อนี้ลูกหลานแต่งการแต่งงาน จะให้อยู่ดีมีแสง ให้เจ้าได้ถือไม้ยอดทองตะบองยอดเพชร ให้ชักแพ่งกันมีน้ำอดน้ำทนเคี้ยวฟันกับเมียฉันนะ เว่กันกะให้มันม่วนมันคอง ผู้จักเฮ็ดผู้จักชวนช้อยกัน กับอย่าชี้ค้ำคันชี้ค้ำแล้วเฮ็ดหยังกะบ่เจริญเคื่อ สาธุ สาธุ”

(เกิด ศักราช 3 กุมภาพันธ์ 2563) สัมภาษณ์.

จากตัวอย่างหมายถึงขอสิ่งไม่ดีให้หนี สิ่งที่ดีให้เข้ามา สาธุคุณพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ ขอให้มาปกป้องคุ้มครอง วันนี้อลูกหลานของข้าพเจ้าแต่งงาน ขอให้อยู่เป็นสุข ให้รักกัน มีความอดทน พุดกันให้สุภาพไพเราะ รู้จักทำมาหากินช่วยกัน และอย่าเกียจคร้าน

จากวาทกรรมกล่าวถึงคำสอนเกี่ยวกับการครองเรือน ครองคู่ การปฏิบัติตนต่อกันทั้งต่อคู่ครองและญาติพี่น้อง เมื่อเปรียบเทียบกับแนวพุทธปรัชญาแล้ว คำสอนที่เกี่ยวกับการครองเรือน ซึ่งสอดคล้องกับพระวาจาธรรม 4 ธรรมสำหรับผู้ครองเรือน (บุญมี แท่นแก้ว และคณะ, ม.ป.ป) มากที่สุด ดังนี้

1. สัจจะ สัตย์ซื่อตรงต่อกัน
2. ทมะ รู้จักข่มใจของตนเอง
3. ขันติ ความอดทน
4. จาคะ สละให้ปันสิ่งของ ของตนแก่คนที่ควรให้ตามสมควร

ในวาทกรรมข้างต้นปรากฏหลักคำสอนว่าด้วยธรรมสำหรับผู้ครองเรือน (พระวาจาธรรม 4) ปรากฏ 2 ประการ ได้แก่ ทมะ รู้จักข่มใจของตน และขันติ ความอดทน กล่าวคือ สามภรรยาต้องมีความอดทนอดกลั้นต่อสิ่งที่เข้ามากระทบทั้งภายในและภายนอก ดังที่กล่าวในวาทกรรมข้างต้นว่า “...ให้ชักแพ่งกันมีน้ำอดน้ำทนเคี้ยวฟันกับเมียฉันนะ เว่กันกะให้มันม่วนมันคอง ผู้จักเฮ็ดผู้จักชวนช้อยกัน...” หมายถึง ให้รักใคร่ปรองดองกัน มีมานะอดทนหนักเอาเบาสู้

นอกจากนี้ยังปรากฏหลักธรรมที่นอกเหนือจากนี้อีก ได้แก่ ปิยวาจา หมายถึงวาจาสุภาพ (ธรรมในสังคัตถุ 4) นั่นคือ “เว่กันกะให้มันม่วนมันคอง” และการรู้จักสามัคคีกัน (สุโข สังฆสละ สามัคคี ความพร้อมเพรียงของหมู่คณะนำสุขมาให้) นั่นคือ “ผู้จักเฮ็ดผู้จักชวนช้อยกัน”

สรุปได้ว่าวาทกรรมคำสอนเชิงพุทธปรัชญา เป็นคำสอนของปราชญ์อีสานซึ่งได้รับอิทธิพลจากการนับถือพระพุทธศาสนา ซึ่งพระพุทธเจ้าได้บัญญัติไว้เป็นแนวทางสำหรับพุทธศาสนิกชนในการปฏิบัติธรรมและการดำรงชีวิตประจำวัน

2. วาทกรรมคำสอนตามคติชาวบ้าน เป็นคำสอนที่ผสมผสานหลากหลายปรัชญา ซึ่งมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ การประกอบอาชีพ และสภาพแวดล้อม จนหล่อหลอมรวมเป็นคำสอนที่ผลิตขึ้นในบริบทของสังคมอีสาน ซึ่งทิศทางและจุดมุ่งหมายของคำสอนแบบคติชาวบ้าน มุ่งไปที่การจรรโลงสังคม และการส่งเสริมความประพฤติของคนในสังคมให้อยู่ภายใต้กรอบศีลธรรม จริยธรรมของพระพุทธศาสนาและประเพณีวัฒนธรรมโบราณอีสาน เช่น คำสอนในการเคารพเชื่อฟังบิดามารดา คำสอนว่าด้วยการให้รู้จักหุงหาอาหารทำนบบ้าน คำสอนว่าด้วยการให้รู้จักบูชาพระก่อนจะเข้านอน เป็นต้น

ตัวอย่างเช่น

“สาธุเคื่อ นะโมตัสละแล้ว อะจะเป็นที่เพิง กันเตมาเบ็งเจ้าพระคุณแก้วหน่อสาม อันออโรคาฮ้าย ในกายให้หนีหลีก อย่าได้มาอยู่ค้ำ ตั้งเจ้าให้ฝึกหนี เจ้าหากมีขันห้ามาสมาพอกับแม่ เทวดาอยู่เพิงฟ้าลิตาจ้องของตาม...”

(เหลียง ศรีภักดิ์ 14 กุมภาพันธ์ 2563) สัมภาษณ์.

จากวาทกรรมข้างต้นปรากฏคำสอนที่เป็นคติชาวบ้าน คือ “...เจ้าหากมีขันห้ามาสมาพอกับแม่

กับแม่ เทวดาอยู่เทิงฟ้าลิตาจ้องช่องตาม...” เป็นคำสอนในการเคารพบูชาบิดามารดา โดยทุกวันพระหลังจากที่สวดมนต์บูชาพระรัตนตรัยเรียบร้อยแล้ว ให้ลูกนำขัน 5 ประกอบด้วยดอกไม้ 5 คู่ และเทียน 5 คู่ ไปขอขมาต่อบิดามารดาหรือผู้อาวุโสในบ้าน ในสิ่งที่เคยล่วงเกินทั้งทางกาย วาจา และใจ และขอให้ท่านช่วยอบรมสั่งสอนให้พรเพื่อความความเป็นมงคล โดยมากมักจะนำฝ่ายผู้ถูกแค้นมาผูกให้ในขณะที่สั่งสอนและให้พร

การผูกแขนถือเป็นกลวิธีอย่างหนึ่งของปราชญ์อีสานที่ใช้พิธีกรรมในการอบรมสั่งสอนลูกหลาน ซึ่งผู้รับการผูกแขนจะไม่รู้สึกที่กำลังถูกอบรมสั่งสอนโดยตรง แต่จะรู้สึกว่าเป็นการเข้าร่วมพิธีกรรมทางจิตวิญญาณ ถือว่าคำพูดเป็นส่วนหนึ่งของพิธีกรรม ซึ่งคำพูดคำสอนนั้นจะหยั่งรากลึกลงจิตใจของลูกหลาน และจะแสดงออกทางพฤติกรรมเป็นไปตามสิ่งที่ผู้ผูกแขนต้องการให้เป็นโดยอัตโนมัติ

สรุปได้ว่าวาทกรรมคำสอนตามคติชาวบ้าน เป็นวาทกรรมที่ช่วยส่งเสริมพฤติกรรมของบุคคลให้เป็นไปในทางที่ถูกต้อง ภายใต้อำนาจ ศีลธรรม และจารีตประเพณีของท้องถิ่น รวมทั้งพฤติกรรมในการแสดงออกต่อบุคคลรอบข้างด้วย

2. วาทกรรมคำอวยพรในพิธีผูกแขนของสังคมอีสาน

พบว่าวาทกรรมคำอวยพรที่ใช้ในการผูกแขนของสังคมอีสาน มี 2 ประเภท ได้แก่

2.1 วาทกรรมคำอวยพรเชิงอำนาจ เป็นคำอวยพรที่แฝงด้วยอำนาจในการสร้างจุดเปลี่ยนด้านใดด้านหนึ่ง ผ่านภาษา ซึ่งอาศัยอำนาจเหนือธรรมชาติของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และบุคคลผู้มีสถานภาพสูงกว่าหรืออำนาจของตนเอง (ผู้ผูก) ที่มีพระคุณต่อผู้รับการผูก ซึ่งปรากฏ 4 วาทกรรม ดังนี้ 1) วาทกรรมเชิงอำนาจของพระรัตนตรัย 2) วาทกรรมเชิงอำนาจของฝ่ายศักดิ์สิทธิ์ 3) วาทกรรมเชิงอำนาจของพระคาถา 4) วาทกรรมเชิงอำนาจฮ้ายกวตหนี ดีกวตเข้า และ 5) วาทกรรมเชิงอำนาจของบุพการีที่มีต่อขวัญ

ตัวอย่างเช่น วาทกรรมเชิงอำนาจของบุพการีที่มีต่อขวัญ

“...ให้อยู่เือนนำพ่อนำแม่ ให้อยู่ดีมีแสง...”

(สมปอง ทานะเวช 15 มีนาคม 2563) สัมภาษณ์.

จากตัวอย่างมีวาทกรรมที่ใช้อำนาจของบุพการีมากล่าวอ้างก่อนแล้วจึงตามด้วย ความปรารถนาที่ต้องการให้เป็นไป กล่าวคือ ผู้ผูกแขนจะกล่าวถึงขวัญของผู้รับการผูก แล้วจึงเชิญขวัญนั้นให้มาอยู่บ้านเรือนนั้นหมายถึงมาอยู่กับครอบครัว ซึ่งเมื่อมาอยู่กับครอบครัวแล้วแสดงว่าอยู่ภายใต้ความดูแลของบิดา มารดา ผู้มีอุปการะ ซึ่งบุคคลเหล่านี้จะคอยดูแลให้ความช่วยเหลือ เอาใจใส่ ให้ความรักความอบอุ่น ความปลอดภัย อีกนัยหนึ่งบุพการีประกอบด้วยความรักความปรารถนาดีต่อบุตร เมื่อมาอยู่กับบ้านเรือนของตนแล้ว บิดามารดาย่อมให้ความคุ้มครองแก่บุตร เพราะบิดามารดา ได้ชื่อว่า “เป็นพรหมของบุตร”

สรุปได้ว่าวาทกรรมเชิงอำนาจเป็นคำพูดที่ใช้กล่าวถึงสิ่งที่เหนือกว่าสิ่งที่ด้อยกว่า เพื่อให้เกิดปฏิกิริยาอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งในการผูกแขนเป็นการอ้างถึงอำนาจศักดิ์สิทธิ์ด้านบวกลบล้างอำนาจด้านลบโดยอำนาจนั้นเกิดขึ้นเพราะความเชื่อ ความศรัทธาของสังคม

2.2 วาทกรรมคำอวยพรที่เกี่ยวกับเพศวิถี เป็นการอวยพรให้ผู้รับการผูกแขนตระหนักในการสร้างโครงสร้างครอบครัวให้สมบูรณ์ ซึ่งประกอบด้วยพ่อ แม่ และลูก นอกจากนี้ยังเป็นการอวยพรที่แฝงด้วยวิธีการร่วมเพศ กล่าวคือ ทั้งสองฝ่ายต้องกระปรีกระเปร่า จึงจะสามารถร่วมเพศกันด้วยความรู้สึกดี และเกิดเป็นชีวิตจิตวิญญาณขึ้นได้

ตัวอย่างเช่น

“กะให้อยู่ดีมีแสง ได้ลูกเต็มบ้านหลานเต็มเมือง ความเจ็บอย่างได้ความช้อย่าลืมิ”

(เกิด ศรีวะระมย์ 3 กุมภาพันธ์ 2563) สัมภาษณ์.

จากตัวอย่างจะเห็นว่าความหมายโดยตรงของคำว่า “อยู่ดีมีแสง” คือ ขอให้อยู่เย็นเป็นสุข ส่วนความหมายแฝงคือ การมีเพศสัมพันธ์ระหว่างชายกับหญิง หรือระหว่างเพศอื่น ๆ (อยู่แดงมีอี) นั้นหมายถึงก่อนที่จะมีลูกเต็มบ้านหลานเต็มเมือง คือต้องมีการร่วมเพศกันเกิดขึ้น

สรุปได้ว่าวาทกรรมคำอวยพรที่เกี่ยวกับเพศวิถี เป็นคำพูดเรื่องเพศวิถีผ่านถ้อยคำที่ผู้ผูกแขนสื่อถึงผู้รับการผูกแขน โดยมีทั้งความหมายโดยตรงและความหมายแฝง หรือสองแง่สองงามซึ่งเป็นการสร้างความตระหนักให้เห็นถึงการสร้างครอบครัวที่มั่นคง

2. บทบาทของฝ่ายผูกแขนในสังคมอีสาน

2.1 บทบาทในการเป็นทางออกของการคลายความคับข้องใจ ซึ่งแบ่งออกได้ 4 ประเภท ดังนี้

2.1.1 ฝ่ายผูกแขนเป็นเครื่องสร้างศรัทธา ฝ่ายผูกแขนเป็นศรัทธาต่อชีวิต กล่าวคือ

เมื่อใช้ฝ่ายผูกแขนผูกมัดที่ข้อมือแล้ว ถือว่าเป็นการยอมรับในพลังอำนาจศักดิ์สิทธิ์ ความเป็นศรัทธาและคำอวยพรที่ผู้ผูกให้ แฝงเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของร่างกายและจิตวิญญาณ ทำให้มีความเหนียวแน่น เข้มแข็งทั้งภายนอกและภายใน นั่นคือ มีภูมิคุ้มกันที่ดี สามารถรวมกำลังป้องกันปัญหาที่อาจจะเกิดในสังคมทั้งด้านกายภาพ และด้านความเชื่อความศรัทธาในจิตวิญญาณ

2.1.2 เป็นเครื่องปิดเป้าสิ่งอัปมงคล เป็นการให้ฝ่ายผูกแขนผูกขวัญกำลังใจให้อยู่กับตัว หรืออีกนัยหนึ่งเป็นการให้ฝ่ายผูกแขนเพื่อป้องกันหรือถ่วงดุลอำนาจด้านบวกข่มหรือลบพลังอำนาจด้านลบ โดยอ้างถึงอำนาจบารมีที่เหนือกว่า เช่น อำนาจคุณพระรัตนตรัย อำนาจของเทวดาฟ้าแผ่นดินให้คุณเป็นต้น หรือแม้แต่รูปภาพ นั่นคือ ภาษาบาลีเป็นภาษาที่พระพุทธเจ้าเลือกใช้เผยแผ่พระพุทธศาสนา ถือว่าเป็นภาษาศักดิ์สิทธิ์หรือภาษาของเทพที่เหนือกว่าทุกภาษา

2.1.3 เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวใจและระลึกถึงกัน ฝ่ายผูกแขนถือเป็นวัตถุพิธีอย่างหนึ่งที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวใจและระลึกถึงบุญการหรือใครก็ตามที่เป็นผู้ผูกแขนให้ เสมือนเป็นพันธะสัญญาหรือสายใยที่เชื่อมโยงกันทางความรู้สึกนึกคิดและจิตวิญญาณ กล่าวคือ ฝ่ายผูกแขนแทนสิ่งที่เป็นนามธรรม เช่น คุณพระรัตนตรัย พระคุณของบุญการ ตลอดจนคำสอน คำอวยพร และคำพูดที่ผู้ผูกแขนให้ พูดในขณะนั้น เหมือนเป็นเครื่องเก็บบันทึกประทับลงสู่ใจ โดยเมื่อเห็นฝ่ายผูกแขนที่ข้อมือเมื่อใดก็ยังตราตรึงใจไม่ลบเลือน ถึงแม้การผูกแขนในวันนั้นจะผ่านไปแล้วก็ตาม

2.1.4 เป็นการรวมกำลังใจ เป็นการนำพลังจิตแห่งความปรารถนาไปรวมในจุดเดียวกันผ่านฝ่ายผูกแขนที่ส่งมอบให้แก่กัน เหมือนนำแว่นขยายหลาย ๆ อัน นำมาส่องเพื่อรวมแสงของดวงอาทิตย์ให้ตกในจุดเดียว ทำให้เกิดพลังงานที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ การที่นำฝ่ายผูกแขนของหลาย ๆ คน มาผูกในข้อมือของบุคคลก็เช่นกัน เป็นการรวมแรงอธิษฐาน ความรัก ความปรารถนาได้อย่างแรงกล้าส่งผ่านสู่บุคคลที่รับการผูกแขน ให้เกิดพลังด้านบวก เกิดกำลังใจ สามารถต่อสู้กับปัญหาด้านมืดของชีวิตได้

สรุปได้ว่าบทบาทในการเป็นทางออกของการคลายความคับข้องใจ เป็นเรื่องของความรู้สึกภายในจิตใจที่ชาวอีสานพยายามหาทางออก เนื่องจากมีความไม่สบายใจที่อาจเกิดจากการกระทบจากสิ่งภายนอก ทำให้ขุนข้องหมองใจ จึงต้องหาวิธีการเพื่อผ่อนคลายจากเรื่องเหล่านั้น

2.2 อธิบายที่มาและความสำคัญของพิธีกรรม ดังนี้

เป็นกุศโลบายให้เข้าถึงความดี ฝ่ายผูกแขนไม่เพียงเป็นเรื่องของจิตวิญญาณเท่านั้น แต่เป็นวัตถุทางภาษา ใช้สำหรับการสื่อสารอย่างหนึ่งที่กำลังแสดงเป็นนัยยะทางกุศโลบายให้เข้าใจและเข้าถึงหลักธรรมที่อธิบายเป็นข้อความภาษาได้ค่อนข้างยาก เมื่อเปรียบเทียบกับคำอธิบายในการปฏิบัติ ได้แก่ ไตรสิกขา ประกอบด้วย ศีล สมาธิ ปัญญา ดังนี้ 1) ศีลเป็นเครื่องรักษากายและวาจาให้เป็นปกติ ขณะที่กำลังรับการผูกแขนผู้ผูกแขนมีความสำรวมกายอย่างสงบเสงี่ยม สง่างาม เนื่องจากเคารพในพิธีกรรม พร้อมจะรับความเชื่อและอุดมการณ์ 2) สมาธิเป็นการจดจ่ออย่างแน่วแน่ในสิ่งที่ทำ กล่าวคือ ในขณะที่เข้าร่วมพิธีกรรม

ผู้ผูกแขนมีจิตมั่นคง ตั้งมั่นในตน ไม่วอกแวกต่ออารมณ์ภายนอก หรืออาจถึงขั้นรวมจิตเป็นหนึ่ง ทำให้โครงสร้างภายในจิตใจเกิดพลังทางบวก ภูมิคุ้มกันที่ดี สามารถสร้างกำลังใจ ความมั่นคง ความเข้มแข็งให้เกิดขึ้น เมื่อมีสิ่งเข้ามากระทบทั้งภายนอกและภายใน 3) ปัญญาคือความรอบรู้ การคิดได้ ในขณะที่ผูกแขนมีการใคร่ครวญพิจารณาในวาทกรรมคำสอน และมีความบันเทิงเริงใจในคำอวยพร ทั้งนี้ปัญญาอาศัยการจดจ่ออย่างแน่วแน่ในการพิจารณาหรือแก่นสาร แล้วเกิดการคิดได้ในสิ่งที่เขาคิดในขณะนั้นหรือหลังจากนั้นก็ตาม ย่อมเป็นแนวทางนำพาชีวิตสู่การดำรงตนในสังคมภายใต้กรอบศีลธรรมและกฎหมาย สำหรับกุศโลบายที่แฝงไว้ในฝ่ายผูกแขนในระดับชุมชน มีดังนี้ 1) กุศโลบายในความรักความสามัคคี สังคมอีสานเป็นภาพชนบทที่ห่างไกล แห้งแล้ง แต่มีความเจริญทางด้านจิตนิยมมากกว่าความเจริญทางด้านวัตถุนิยม ซึ่งฝ่ายผูกแขนถือเป็น สิ่งสำคัญที่มอบให้กันด้วยความจริงใจมากที่สุด 2) กุศโลบายในการสร้างและรักษามิตรภาพ การผูกแขนสามารถผูกให้กันได้ ทุกคน ซึ่งเป็นการสร้างความสัมพันธ์จากคนที่ไม่รู้จักกันกลายเป็นคนรู้จักกัน จากคนที่ไม่รู้จักกันอยู่แล้วกลายเป็นคนรู้จักกันอย่างแนบแน่น

สรุปได้ว่าบทบาทด้านการอธิบายที่มาและความสำคัญของพิธีกรรม การรวมกันของหลายแนวคิดพุทธ พราหมณ์ ผี ในฝ่ายผูกแขน ซึ่งแต่ละแนวคิดโดยเฉพาะศาสนาที่มีจุดหมายของการนับถือ ดังนั้นจึงเป็นอาศัยสิ่งเหล่านี้เพื่อเป็นการเข้าถึงจุดหมาย เหมือนคนที่อ่อนแอจะข้ามแม่น้ำก็ต้องอาศัยขอนไม้ในการข้ามฝั่ง ส่วนคนที่แข็งแรงอาจจะลยข้ามได้สบายโดยไม่ต้องอาศัยวัตถุใดเป็นเครื่องนำพา

2.3 บทบาทในการรักษาปทัสฐานของสังคม ซึ่งแบ่งได้เป็น 2 ประเภท ดังนี้

2.3.1 เป็นเครื่องมือจัดระเบียบสังคม ฝ่ายผูกแขนแฝงด้วยมิติของความเชื่อที่ฝังรากลึกลงในจิตใจของชาวอีสานมาช้านาน หรือเป็นระบบความคิดความเชื่อที่มีความแข็งแกร่งมาก ซึ่งความเชื่อนั้นเป็นเรื่องของความพึงพอใจที่จะเชื่อของแต่ละบุคคล และเป็นการสนองความปรารถนาของตนอย่างแรงกล้า ทำให้คนในสังคมอีสานมีแนวปฏิบัติที่สอดคล้องกันไปในทิศทางเดียวกัน ดังนั้น นอกจากกฎกติกาของสังคมที่ครอบคลุมบุคคลไว้แล้ว ยังมีข้อบังคับบนพื้นฐานของความเชื่อที่จะจัดระเบียบสังคมให้น่าอยู่

2.3.2 เป็นการธำรงสังคมและรักษาประเพณี ฝ่ายผูกแขนเป็นวัตถุพิธีที่เป็นผลผลิตมาจากพุทธ พราหมณ์ ผี ซึ่งแฝงฝังด้วยอำนาจ อุดมการณ์ และความคาดหวังของสังคม เหล่านี้เป็นสิ่งที่สามารถธำรงความเป็นสังคมไว้ได้ นั่นคือ เมื่อมีการรวมกลุ่มทำกิจกรรมร่วมกัน เป็นกิจกรรมที่สังคมถือปฏิบัติสืบต่อกันมาจนกลายเป็นขนบ เช่น การสวดชัยมงคล การสวดชัยนาถ การสวดชัยครูผู้ช่วย เป็นต้น จะมีการนำฝ่ายผูกแขนมาผูกที่ข้อมือ เพื่อเป็นการธำรงไว้ซึ่งการรวมกลุ่ม รวมความรักความสามัคคีให้เกิดขึ้นอีก

การรักษาปทัสฐานของสังคมเป็นเรื่องของกติกาในสังคมที่คนในสังคมต้องถือปฏิบัติ เพื่อให้เป็นแบบแผนในทิศทางเดียวกัน ดังนั้นฝ่ายผูกแขนจึงเป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งที่ช่วยให้สังคมมีระเบียบวินัยมากขึ้นผ่านวาทกรรมที่สังคมผลิตขึ้น และความเชื่อที่ทุกคนเชื่อเหมือนกัน

3. การสร้างสัญญาในฝ่ายผูกแขนของสังคมอีสาน แบ่งออกได้ 3 ประเภท ดังนี้

3.1 การสร้างสัญญาความศักดิ์สิทธิ์ แบ่งได้ 3 ประเภท ดังนี้

1) ผ่านนักบวช นั่นคือ พระสงฆ์ สามเณร และชี ซึ่งบุคคลเหล่านี้ถือว่าเป็นผู้ปฏิบัติอยู่ในศีลธรรม ธำรงพระธรรมวินัยและธรรมต่าง ๆ ของพระพุทธเจ้า เมื่อฝ่ายผูกแขนได้ผ่านพิธีกรรม การบริการหรือแม้แต่ได้สัมผัสฝ่ายผูกแขน ก็เชื่อว่าฝ่ายผูกแขนเหล่านั้นได้รับพลังอำนาจ พลังความดีความเป็นสิริมงคล ที่จะแผ่เข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของฝ่าย ซึ่งทำให้ฝ่ายผูกแขนเกิดความเข้มแข็งศักดิ์สิทธิ์ขึ้น

2) ผ่านปราชญ์ชาวบ้าน ปราชญ์ชาวบ้านถือเป็นบุคคลที่มีความรอบรู้เฉพาะทาง เป็นผู้ถ่ายทอดและรักษาวัฒนธรรมประเพณีในสังคมของตน ซึ่งปราชญ์ชาวบ้านเป็นบุคคลที่มีส่วนสำคัญในการทำให้ฝ่ายผูกแขนเกิดความเข้มแข็งศักดิ์สิทธิ์ขึ้น กล่าวคือ ปราชญ์ชาวบ้านมีการสร้างสรรค์วาทกรรมสำหรับใช้ในการผูกแขนขึ้นในสังคม ซึ่งเป็นวาทกรรมเชิงอำนาจที่อ้างถึงอำนาจของความเชื่อและสิ่งเหนือธรรมชาติ

การอ้างถึงสิ่งเหล่านี้ทำให้ปราชญ์ชาวบ้าน มีอำนาจเป็นผู้เสกสร้างฝ่ายผูกแขนให้เกิดความเข้มแข็งขึ้นได้

3) ผ่านบุพการี ฝ่ายผูกแขนถือว่ามีอิทธิพลต่อครอบครัวชาวอีสานมาก เนื่องจากในพิธีกรรมหรือขนบธรรมเนียมในระดับครอบครัว เป็นการปฏิบัติขึ้นด้วยความปรองดอง ความปรารถนาดี และสายใยแห่งความรักอันบริสุทธิ์ ซึ่งผู้นำทางจิตวิญญาณในระดับครอบครัวอีสานคือบุพการี ซึ่งเป็นบุคคลที่มีส่วนสร้างให้ฝ่ายผูกแขนมีความเข้มแข็งศักดิ์สิทธิ์ขึ้นได้ เนื่องจากได้สร้างวาทกรรมศักดิ์สิทธิ์ โดยกล่าวอ้างถึงอำนาจเหนือธรรมชาติ รวมทั้ง การอ้างพระคุณของบุพการีเองที่มีอุปการะต่อผู้รับการผูกแขน หรืออ้างวาทกรรมศักดิ์สิทธิ์ทั้งสองแบบดังกล่าวมาประมวลรวมกันเข้าในฝ่ายผูกแขน

สรุปได้ว่าการสร้างสัญญาในฝ่ายผูกแขนของสังคมอีสาน เป็นมูลเหตุ ปัจจัยที่ส่งเสริม และส่งผลให้ฝ่ายผูกแขนมีความเข้มแข็งศักดิ์สิทธิ์ และมีพลังสะท้อนถึงผู้รับการผูก ซึ่งทำให้ผู้รับการผูกมีขวัญกำลังใจขึ้นมา และสามารถต่อสู้กับอุปสรรคปัญหาต่าง ๆ ได้

3.2 การสร้างสัญญาความศักดิ์สิทธิ์โดยผ่านพิธีกรรม แบ่งได้ 2 ประเภท ดังนี้

1) พิธีทางสงฆ์ ฝ่ายผูกแขนในพิธีทางสงฆ์เป็นในรูปแบบสายสิญจน์ ซึ่งเป็นทางผ่านของพลังอำนาจจากการบริกรรมหรือการเจริญพระพุทธรูปมนต์ ซึ่งพระสงฆ์ได้ส่งผ่านสู่หมอน้ำมนต์ ทำให้น้ำกลายเป็นน้ำมนต์ศักดิ์สิทธิ์ได้ และสายสิญจน์นั้นก็กลายเป็นสายที่บรรจุพลังเหล่านั้นไว้ด้วยเช่นกัน เมื่อนำมาทำเป็นฝ่ายผูกแขนจึงถือว่าเป็นฝ่ายศักดิ์สิทธิ์ เพราะผ่านการบริกรรม อธิฐานจิตจากผู้ปฏิบัติอยู่ในศีลธรรมแล้ว

2) พิธีการทางพราหมณ์ เป็นพิธีกรรมที่ผสมผสานระบบความเชื่อในศาสนาพราหมณ์และศาสนาพุทธ เนื่องจากบุคคลที่ชาวบ้านเรียกว่า พราหมณ์ พ่อพราหมณ์ หรือจ้ำ เป็นบุคคลที่นับถือพระพุทธศาสนา แต่เป็นผู้ดำเนินการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาพราหมณ์ เมื่อฝ่ายผูกแขนเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของมณฑลพิธี ก็ต้องผ่านการร่ายบทสวด นั่นคือ บทสวดขวัญ ซึ่งเป็นบทที่ร้อยกรองสัมผัสขึ้นด้วยภาษาถิ่นอีสาน มีการสวดเป็นทำนองต่าง ๆ มีการกล่าวถึงพระรัตนตรัย เทพธิดา รวมทั้งมีการสวดแทรกคำสอนในการดำเนินชีวิต นอกจากนี้ยังมีการอวยพรเพื่อปัดเป่าสิ่งอัปมงคลและสร้างความเป็นสิริมงคล เหล่านี้ทำให้ฝ่ายผูกแขนสมบูรณ์ด้วยพลังด้านบวกที่จะขัดมลทินอันเกิดจากพลังด้านลบได้

สรุปได้ว่าการสร้างสัญญาความศักดิ์สิทธิ์โดยผ่านพิธีกรรม เป็นการสร้างพลังศักดิ์สิทธิ์ให้เกิดขึ้นกับฝ่ายผูกแขน โดยผ่านการบริกรรมภาวนา การสวดมนต์ การร่ายคาถา ซึ่งเป็นพิธีกรรมทางจิตวิญญาณที่มีผลต่อจิตใจและความรู้สึก เช่น การเจริญพระพุทธรูปมนต์ของพระสงฆ์ การบายศรีสู่ขวัญของพราหมณ์ เป็นต้น

3.3 การสร้างสัญญาความศักดิ์สิทธิ์ผ่านการกระทำของผู้ผูกและผู้เข้าร่วมพิธีกรรม

พบว่า การสร้างสัญญาในฝ่ายผูกแขน เป็นสิ่งที่ปราชญ์อีสานได้สร้างขึ้น และซ่อนความหมายผ่านการแสดงสัญลักษณ์ มี 6 รูปแบบ ได้แก่ 1) การขอปมฝ่ายผูกแขน เป็นการขอมงคล/คำอวยพร รวมทั้งขวัญของผู้รับการผูกไว้ให้อยู่กับดั่งหรือร่างกาย 2) การนำฝ่ายผูกแขนคล้องหู เป็นการสร้างสัญญาอย่างหนึ่ง กล่าวคือ แสดงให้เห็นว่าฝ่ายผูกแขนเป็นของสูงส่ง ศักดิ์สิทธิ์ จึงต้องนำมาคล้องไว้ที่หู เพื่อเป็นการให้ความเคารพในสิ่งที่เหนือสุดได้สวดสู่ขวัญ 3) การตวัดฝ่ายผูกแขน เป็นการกระตุ้นสติให้รู้ตัว ซึ่งเชื่อว่าจะทำให้ขวัญกำลังใจกลับคืนมาสู่ร่างกาย และเกิดความเป็นสิริมงคลตามวาทกรรมประกอบการตวัดฝ่าย 4) การม้วนปลายฝ่ายผูกแขน เป็นการสร้างสัญญาให้รู้จักปรองดอง กลมเกลียวกัน เหมือนกับฝ่ายผูกแขนที่ถูกหมุนเป็นเกลียว อีกนัยหนึ่งการม้วนปลายฝ่ายผูกแขน มีลักษณะคล้ายรูปขวัญ นั่นคือคล้ายกับเส้นผมที่ขึ้นเวียนเป็นรูปกันหอยบนศีรษะ ซึ่งเป็นการสร้างสัญญาว่า เป็นการเรียกขวัญให้มาอยู่กับร่างกาย (ดั่ง) 5) การเป่าฝ่ายผูกแขน เป็นการบรรจุพลังความศักดิ์สิทธิ์ กล่าวคือ เมื่อผู้ผูกบริกรรม อธิฐานจิตแล้ว เพื่อเป็นสัญญาว่า สิ่งที่ถูกผูกได้ทำความเป็นมงคลไว้แล้วได้เข้าไปเป็นส่วนหนึ่งในฝ่ายผูกแขน ผ่านวิธีการเสกเป่า 6) การโหมแขน เป็นการผลักดันให้ผู้ที่กำลังรับการผูกเจริญรุ่งเรืองขึ้น ผ่านการแสดงออกทางพฤติกรรมทางกาย และ 7) การบายหรือการสัมผัสแขน เป็นการสร้างกำลังใจให้กับผู้รับการผูกอย่างหนึ่ง กล่าวคือ เมื่อผู้ผูกสัมผัสแขนหรือข้อมือของผู้รับ

การผูก จะทำให้ผู้รับการผูกเกิดความรู้สึกว่า มีกำลังใจ มีพลังในการต่อสู้กับอุปสรรคชีวิต

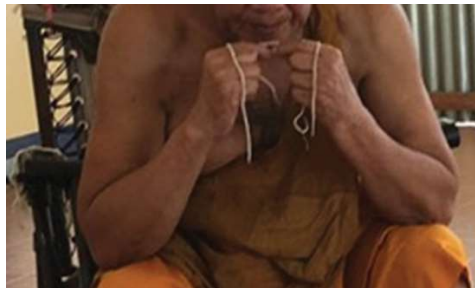
ตัวอย่างที่ 1

ภาพที่ 1 การนำฝ้ายผูกแขนคล้องหู

จากภาพเป็นการนำฝ้ายผูกแขนมาคล้องหู ซึ่งเป็นการสร้างสัญลักษณ์อย่างหนึ่ง กล่าวคือ แสดงให้เห็นว่าฝ้ายผูกแขนเป็นของสูงส่ง ศักดิ์สิทธิ์ จึงต้องนำมาคล้องไว้ที่หู เพื่อเป็นการให้ความเคารพในสิ่งที่เหนือสุดได้ สวดสัพพะวัณ ซึ่งประกอบด้วย การกล่าวถึงพระรัตนตรัย เทพเทวดาทั้งหลาย นอกจากนี้ยังมีความเชื่อว่าถ้านำฝ้ายผูกแขนไว้ที่ต่ำ หรือที่ที่ไม่เหมาะสม จะทำให้มนต์คาถาคำอวยพร ความเป็นสิริมงคลที่เหนือสุดสัพพะวัณได้สวดให้แผ่เข้าไปในเส้นฝ้าย จะเสื่อมสภาพไม่ต่างไปจากเส้นด้ายธรรมดาทั่วไป เมื่อนำมาผูกที่ข้อมือแล้วพลังอำนาจต่าง ๆ ย่อมไม่มีอยู่ในเส้นฝ้ายผูกแขนนั้นอีกต่อไป

ตัวอย่างที่ 2

ภาพที่ 2 การเป่าฝ้ายผูกแขน

จากตัวอย่างการเป่าฝ้ายผูกแขนเป็นการบรรจุพลังความศักดิ์สิทธิ์ กล่าวคือ เมื่อผู้ผูกบริกรรมอธิษฐานจิตแล้ว เพื่อเป็นสัญลักษณ์ว่า สิ่งที่ถูกผูกได้ทำความเป็นมงคลไว้แล้วได้เข้าไปเป็นส่วนหนึ่งในฝ้ายผูกแขนผ่านวิธีการเสกเป่า ซึ่งเป็นการถ่ายทอดพลังอำนาจจากการอ้างถึงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ลงสู่ฝ้ายให้เกิดความเข้มขลังศักดิ์สิทธิ์

สรุปได้ว่าการสร้างสัญลักษณ์ความศักดิ์สิทธิ์ผ่านการกระทำของผู้ผูกและผู้เข้าร่วมพิธีกรรม เป็นการสร้างสัญลักษณ์ขึ้นในฝ้ายผูกแขน ซึ่งมีผลต่อความรู้สึกนึกคิดของคนที่เกี่ยวข้องพิธีกรรม จะทำให้รู้สึกว่าพิธีกรรมหรือฝ้ายผูกแขนมีความเข้มขลังศักดิ์สิทธิ์ เพราะเป็นรหัสปริศนาที่เป็นสัญลักษณ์ ซึ่งไม่ใช่ภาษาที่สามารถอ่านหรือเขียนได้โดยตรงแต่ต้องอาศัยการศึกษาบริบทสังคม ความเชื่อ พิธีกรรมแล้วจึงนำมาหาข้อสรุป

สรุปผลการวิจัย

1. วาทกรรมที่ใช้ในการผูกแขน แบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ ได้แก่ 1. วาทกรรมคำสอนในพิธีผูกแขนของสังฆมอญ ซึ่งแบ่ง 2 ประเภท ได้แก่ 1) วาทกรรมคำสอนเชิงพุทธปรัชญา 2) วาทกรรมคำสอนแบบคติชาวบ้าน และ 2. วาทกรรมคำอวยพรในพิธีผูกแขนของสังฆมอญ แบ่งได้ 2 ลักษณะ ดังนี้ 1) วาทกรรมคำอวยพรเชิงอำนาจ ซึ่งแบ่งออกเป็น 4 ลักษณะ ได้แก่ (1) วาทกรรมเชิงอำนาจของพระรัตนตรัย (2) วาทกรรมเชิงอำนาจของฝ่ายศักดิ์สิทธิ์ (3) วาทกรรมเชิงอำนาจของพระคาถา (4) วาทกรรมเชิงอำนาจของบุพการีที่มีต่อขวัญ และ 2) วาทกรรมคำอวยพรที่เกี่ยวกับเพศวิถี

2. บทบาทของฝ่ายผูกแขนในสังฆมอญ แบ่งเป็น 3 ลักษณะ ได้แก่ 1. บทบาทในการเป็นทางออกของการคลายความคับข้องใจ ประกอบด้วย 1) เป็นเครื่องสร้างศรัทธา 2) เป็นเครื่องบำบัดปาลังอัมภมค 3) เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวใจและระลึกถึงกัน 4) เป็นการรวมกำลังใจ 2. บทบาทในการอธิบายที่มาและความสำคัญของพิธีกรรม ได้แก่ เป็นกุศโลบายให้เข้าถึงความดี และ 3. บทบาทในการรักษาปทัสถานของสังฆม ประกอบด้วย 1) เป็นเครื่องมือจัดระเบียบสังคม และ 2) เป็นการธำรงสังคมและรักษาประเพณี

3. การสร้างสัญญาในฝ่ายผูกแขน แบ่งออกเป็น 3 ลักษณะ ได้แก่ 1. การสร้างสัญญาความศักดิ์สิทธิ์ ประกอบด้วย 1) ผ่านนักบวช 2) ผ่านปราชญ์ชาวบ้าน 3) ผ่านบุพการี 2. การสร้างสัญญาความศักดิ์สิทธิ์โดยผ่านพิธีกรรม ประกอบด้วย 1) พิธีทางสงฆ์ 2) พิธีทางพราหมณ์ และ 3. การสร้างสัญญาความศักดิ์สิทธิ์ผ่านการกระทำของผู้ผูกและผู้เข้าร่วมพิธีกรรม แบ่งออกเป็น 7 ประเภท ดังนี้ 1) การขอตบฝ่ายผูกแขน 2) การนำฝ่ายผูกแขนคล้องหู 3) การตวัดฝ่ายผูกแขน 4) การม้วนปลายฝ่ายผูกแขน และ 5) การเป่าฝ่ายผูกแขน 6) การโหมแขน และ 7) การบายหรือการสัมผัสแขน

อภิปรายผล

1. วาทกรรมการเล่าเรื่องความมหัศจรรย์ของฝ่ายผูกแขน

เป็นเรื่องเล่าที่เกิดขึ้นจริงในบริบทสังฆมอญ โดยเป็นประสบการณ์ของผู้เล่าโดยตรง หรือเป็นเรื่องมุขปาฐะที่ได้ยินได้ฟังสืบต่อกัน ทำให้ฝ่ายผูกแขนมีพลังอำนาจ บทบาท และมีอิทธิพลต่อสังฆมอญมากขึ้น ซึ่งเป็นเรื่องที่เกิดปฏิกิริยากับคนป่วยติดเตียง เมื่อนำฝ่ายผูกแขนมาผูกที่ข้อมือแล้ว ผลปรากฏว่าบุคคลนั้นมีอาการดีขึ้นโดยลำดับ ซึ่งอาจจะเพราะการผูกแขนที่เกิดความมหัศจรรย์ขึ้นจริง ๆ หรือเป็นเพราะความบังเอิญก็ตาม แต่ก็ส่งผลต่อความรู้สึกของคนในสังฆมว่า ฝ่ายผูกแขนมีความเข้มขลังศักดิ์สิทธิ์ สามารถคลานคลาน ปิดเป่า หรือลบล้างเสนียดจัญไรได้จริง นอกจากนี้ยังปรากฏเรื่องเล่าความมหัศจรรย์ เกี่ยวกับภูตผีวิญญาณหรือสิ่งลี้ลับที่ไม่สามารถมองเห็นได้ว่า ฝ่ายผูกแขนสามารถป้องกันสิ่งเหล่านี้คล้ายกับเครื่องรางของขลังอื่น ๆ ซึ่งเรื่องเล่าเหล่านี้ทำให้ฝ่ายผูกแขนยิ่งเพิ่มพลังอำนาจ ความศรัทธาในฝ่ายผูกแขนมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะฝ่ายผูกแขนที่บิดามารดาเป็นผู้ผูกให้ เพราะเชื่อว่าพระคุณของบิดามารดา สามารถแผ่ปกป้องคุ้มครองลูกได้ทุกเมื่อเพราะอาศัยความรักแท้อันบริสุทธิ์ที่มีต่อบุตร

2. การผูกแขนเป็นปฏิบัติการทางจิตวิทยา

การผูกแขนเป็นจิตวิทยาอย่างหนึ่งที่มีอยู่ในพิธีกรรมการผูกแขนและฝ่ายผูกแขน กล่าวคือการผูกแขนเป็นการสร้างเสริมพลังทางบวก เสริมสร้างขวัญกำลังใจให้เกิดความมั่นคง เชื้อมั่น ซึ่งมีผลต่อสภาพจิตใจของผู้รับการผูก ทำให้มีพลังใจในการต่อสู้อุปสรรคและการดำเนินชีวิตต่อไป สอดคล้องกับ (พงศ์วัช เจริญจิตต์วัฒน์, 2558) กล่าวว่า “การผูกแขนถือเป็นปฏิบัติการทางจิตวิทยาที่มีผลต่อสุขภาพกายและสุขภาพจิต การผูกแขนเป็นการสร้างขวัญกำลังใจให้มีความเข้มแข็งพร้อมที่จะต่อสู้กับการงานในหน้าที่ และต่อสู้กับอุปสรรคหรือปัญหาทั้งมวลโดยไม่ย่อท้อ ทั้งยังเป็นความผูกพันทางสังคมอีกอย่างหนึ่งด้วย เพราะการผูกแขนเป็นการแสดงถึงความปรารถนาที่จะให้ผู้รับการผูกแขนมีความสุขความเจริญด้วยใจจริงอันจะ

ส่งผลให้เกิดมิตรจิตมิตรภาพระหว่างผู้ผูกแขนและผู้รับการผูกแขน ในทางสังคมจึงถือว่าการผูกแขนเป็นจิตวิทยาในการสร้างความรักความสามัคคี อันจะก่อให้เกิดความมั่นคงเข้มแข็งของชุมชน ส่งผลให้ได้รับความร่วมมือในกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน สร้างความเป็นปึกแผ่นให้กับสังคมและประเทศชาติโดยรวม”

ข้อเสนอแนะ

ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะต่อเรื่อง “ฝ่ายผูกแขน : วาทกรรม บทบาท และการสร้างสัญญาในสังคมอีสาน” ซึ่งสามารถแบ่งการนำเสนอ ออกเป็น 2 ประเด็น ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

การศึกษาในครั้งนี้ทำให้ผู้วิจัยเห็นความสำคัญและเข้าใจในภูมิปัญญาทางความเชื่อในฝ่ายผูกแขนที่มีต่อบริบทสังคมอีสาน ดังนั้นผลการศึกษาก็จะเป็นสิ่งที่ยืนยันภูมิปัญญานั้น และเป็นการวิเคราะห์ให้เห็นคุณค่าภายในที่แฝงไว้ด้วยวิธีคิด และกลวิธีที่ใช้ฝ่ายผูกแขนเป็นเครื่องมือเปลี่ยนแปลงสังคมไปในทางสร้างสรรค์

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

การศึกษาฝ่ายผูกแขน : วาทกรรม บทบาท และการสร้างสัญญาในสังคมอีสาน ทำให้ผู้วิจัยมีความรอบรู้เกี่ยวกับบริบทในสังคมอีสานผ่านฝ่ายผูกแขน โดยอาศัยทฤษฎีได้แก่ วาทกรรม บทบาท และสัญญาวิทยา ดังนั้นจึงควรศึกษาโดยใช้ทฤษฎีอื่น ๆ เพื่อให้เกิดความหลากหลายด้วย

เอกสารอ้างอิง

- กาญจนา แก้วเทพ. (2542). *การวิเคราะห์สื่อ : แนวคิดและเทคนิค*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). เอดิสัน เพรส โปรดักส์. เกิด ศรีธรรมย์. (2563). *การสื่อสารส่วนบุคคล, 3 กุมภาพันธ์ 2563* สัมภาษณ์.
- ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. (2554). *ภาษากับการเมือง/ความเป็นการเมือง*. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- บุญมี แทนแก้ว, สถาพร มาลีเชพงศ์, บุญเรือง อินทวัฒน์, สุระ อุณวงศ์ และประพัฒน์ โพธิ์กลางดอน. (ม.ป.ป). *พุทธศาสนา-ปรัชญา*. (พิมพ์ครั้งที่ 3). โอ เอส ปริ้นเตอร์ เฮาส์.
- ปิยลักษณ์ โพธิ์วรรณ. (2559). กระบวนการสร้างพื้นที่ทางสังคมของผีอีสาน. *วารสารกระแสวัฒนธรรม*. 17 (32), 100 –110.
- พงศ์วัช เจริญฐิติวัฒน์, ปฐม หงส์สุวรรณ และวิชา โยชิตะ. (2558). วาทกรรมคำอวยพรในวรรณกรรมคำผูกแขนอีสาน. *วารสารมยุรา*. 15 (1), 253–261.
- พงศ์วัช เจริญฐิติวัฒน์. (2558). *วาทกรรมคำอวยพรในวรรณกรรมคำผูกแขนอีสาน*. [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาสารคาม].
- ศิริพร ณ ถลาง. (2552). *ทฤษฎีจิตวิทยา วิธีวิทยาในการวิเคราะห์ตำนาน-นิทานพื้นบ้าน*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สมปอง ทานะเวช. (2563). *การสื่อสารส่วนบุคคล, 15 มีนาคม 2563* สัมภาษณ์.
- ลำลี รักสุทธิ. (ม.ป.ป). *สืบสานตำนานงานบุญประเพณีอีสาน*. รุ่งเรืองสาส์นการพิมพ์.
- เหลียง ศรีภักดิ์. (2563). *การสื่อสารส่วนบุคคล, 14 กุมภาพันธ์ 2563* สัมภาษณ์.